

Csizmatábor

Létesítésének perspektívái Magyarországon

A csizmatábor intézményének elődjeként két büntetés-végrehajtási, korrekciós formát kell említenünk. Az amerikai fiatalkorúakat érintő bíraskodás a múlt század vége óta ismeri a „képző iskola” (training school) intézményét, ahol a kellő szülői gondoskodás hiányát próbálta az állam magára vállalni, ilyen módon célozva meg a kamaszok bűnözői viselkedésének kiteljesedését. Ezek az iskolák inkább a rehabilitatív nevelő jellegre helyezték a hangsúlyt. A másik előd egy brit intézmény, az úgynevezett „fogva tartó központ” (detention center), ahol a II. világháború után kallódó, bandákba szerveződő fiatalkorúak antiszociális beállítódásának kívántak gátat vetni. Ezen intézmények katonás, fegyelmező jellege hagyományosan erős volt. Ez a „gyors, éles sokk” (short, sharp shock) rövidített tartamú, de fizikailag és pszichésen nagyon intenzív végrehajtási formában élt tovább Angliában.

Nemzetközi tapasztalatok

A nyolcvanas évek Amerikájában a fogvatartotti népesség gyors növekedése és a hagyományos szabadságvesztés nevelő, illetve elrettentő erejébe vetett bizalom látványos csökkenése következtében új megoldásokat kellett keresni. A szabadságelvonással nem járó alternatív büntetések (közérdekű munka, próbáció, pénzbüntetés stb.) mellett igény mutatkozott úgynevezett „átmeneti szankciókra” (intermediate sanctions), amelyek az említettekénél komolyabb büntetések, de nem kerülnek olyan sokba az adófizetőknek. Az első ilyen intézmény, amely viszonylag rövid tartamú elzárást fogantatosított

kvázi katonai környezetben, és amely intenzív próbációs (pártfogói) felügyeletet vont maga után, 1983-ban nyílt meg Georgiában. Ezután rohamosan terjedni kezdtek ezen intézmények, 1995-re 36 állam 75 csizmatáborát üzemeltetett (ezen adat nem tartalmazza a megyei hatóságok által fenntartott intézményeket). A felnőttkorú (valójában késő tizenéves) populációé mellett egyre több csizmatábor nyílt a fiatalkorúak számára.

A csizmatáborok funkciójuk szerint három csoportba sorolhatók. Az első típusban a katonai drill, a szigorú fegyelmelem, a fizikai megterhelés és a kemény munka dominál. A másodikban nagyobb hangsúlyt fektetnek a rehabilitációra, és kevesebbet a fizikai megpróbáltatásokra. A harmadikban a fegyelmelem az oktatásra,

képzésre koncentrál. A fiatalok csizmatáborai általában a harmadik kategóriába sorolhatók. A három típus ugyanakkor fejlődési trendként is felfogható, a kezdeti, primitívebb, pusztán katonai táborok ma már ritkák. Olyannyira, hogy a táborok jelentős részében külső munkáltatás folyik.

Ugyancsak megfigyelhető, hogy a végrehajtás intenzív jellegét egyes intézetekben nem a katonai szellemtől várják, hanem a sport (különösen a „kihívás jellegű” tevékenységek, mint a hegymászás, túlélés, vadvízi evezés stb.) közösségi ethoszt, egymásrautaltságot, jellemet formáló erejétől.

Az intézmény céljai (a megtorlás, izoláció, rehabilitáció és az elrettentés általános céljait nem véve figyelembe) a következőkben fogalmazhatók meg: *a) a visszaesési mutatók javítása; b) a börtönök zsúfoltságának csökkentése; c) költséghatékonyság; d) a közvélemény szemében keménynek tűnő végrehajtási forma felmutatása.*

Amerikai szakmai normák szerint egy mai csizmatábornak a következő elemeket kell tartalmaznia: *1. fizikai megterhelés; 2. oktatás, szakképzés; 3. a társadalomnak nyújtott szolgáltatások (helyi közösség támogatása); 4. kábítószer-tanácsadás és kezelés; 5. egészségügyi és mentálhigiénés ellátás; 6. folyamatos, egyénre irányuló figyelem, ügyintézés, nevelés; 7. intenzív utógondozás, amely már a tábor alatt kezdetét veszti.*

A táborban töltött idő 30-tól 300 napig terjed, átlagosan körülbelül három hónap. Az érintett népesség átlagos ítélethossza hagyományos intézetben 220 nap. A napi-rendre jellemző, hogy a nap 16 órájában (06.30–21.30) intenzív foglalkozás folyik, strukturálva a bentlakók idejét, tevékenységét. A költséghatékonyság egyér-

telműen a rövidebb tartamtól várható, hiszen az intenzív napirend végrehajtása munkaerő-igényes.

Az intézményben folyó tevékenység – szándéka szerint – irányt, életmintát mutat a fiatalok elkövetőknek. Javítja az önértékelést, önbecsülést, és számos olyan értéket, beállítódást fejleszt, amely segíti a társadalomba való beilleszkedést.

Általában elmondható, hogy a fogvartartotti kategorizációs rendszerek, a többlépcsős szükséglet (rizikóértékelés) a hatékony büntetés-végrehajtás kulcselemei. Különösen igaz ez a csizmatáborok esetében. A kiválasztás kritériumai (a magyar vonatkozásban értelmezhetetlen, és ezért itt nem részletezett jogi feltételeket nem számítva) általában a következők: *a) nem erőszakos bűncselekmény (általában kábítószeres vagy ahhoz kapcsolódó vagyon elleni); b) alacsony szökési rizikó; c) magas visszaesési valószínűség; d) egészségügyi, fizikai és pszichés alkalmasság.*

Az említett büntetés-végrehajtási forma hatékonysága szempontjából fontos lenne, hogy olyanok kerüljenek csizmatáborba, akiknek antiszociális viselkedését a tábor szelleme, az ott folyó programok befolyásolni tudják. Sem a programok, sem a drill nem olyan csodaszerek, amelyek mindenkinél egyformán működnek. A valóságban azonban a lehetőségek sok esetben csak azt teszik lehetővé, hogy a behelyezésnél adminisztratív és jogi szempontokat vegyenek figyelembe. Ez tovább csökkenti a hatékonyságot.

A vonatkozó szakirodalom szerint a média érdeklődése szinte kizárólag a katonás, szigorú jellegre koncentrál, mivel ennek jóval nagyobb a szenzációértéke, mint a rehabilitációs és oktatási programoknak. Az eddigi tapasztalatokat összegző átfogó kutatási adatok alapján a csizmatábor a visszaesés valószínűségét

nem csökkenti, az 64–75 százalék között mozog, hasonlóan a hagyományos börtönök hasonló adataihoz (63–71 százalék). Megjegyzendő, hogy az adatok értékelhetőségének tartama egyelőre rövid, és egyes források nagyobb hatékonyságról számolnak be. Az a várakozás tehát, hogy a csizmatábor akár katonás jellege, akár intenzív programja okán inkább segítené a bűnmegelőzést, nem igazolódott be. A költségek tekintetében a csizmatáborok – amerikai körülmények között – olcsóbbnak tekinthetők. 1996-os adat szerint a fogva tartás éves költsége a táborban 31 000 USD/fő, míg hagyományos intézetben 47 000 USD.

A szakmailag komolyan vehető csizmatáborok esetében az utógondozásról való gondoskodás, illetve annak integrálása az intézmény munkájába, alapkövetelmény. E feladatnak a csizmatáborok sokszor nem tudnak megfelelni, tekintve, hogy az utógondozást intézni hivatott hatóságok, szervezetek túlterheltsége ennek határt szab. Ez nyilvánvalóan visszahat a visszaesés csökkentésével kapcsolatos várakozások kudarcára. Másrészt formálissá teszi az elméletileg olyannyira hangsúlyozott rehabilitatív funkció létét. Szintén e területen okoz problémát, hogy a rehabilitációs programok átlagos hossza 180 nap körül mozog, ami kétszerese az átlagos ítéletnek.

Hazai lehetőségek

Jelenleg (1999. 08. 05-i adat) 471 fiatalkorút tartanak fogva büntetés-végrehajtási intézetben, ebből 320-at a Fiatalkorúak Bv. Intézetében (Tökölön), 27-et a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében. A többi (többnyire előzetes letartóztatásban levő) fogvatartott megyei intézetekben

kerül elhelyezésre. A fiatalkorúak négy százaléka nő. A következőkben a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Tábora létesítésének a fogvatartotti állománnyal, az intézeti háttérrel, illetve a személyi állománnyal kapcsolatos lehetőségeit, problémáit ismertetjük.

A tábor lakói

Az érintett korosztály a 16-18 év közötti populáció. Fontos, hogy a fiatalkorúak viszonylag azonos életkorúak legyenek, mert a kisebbek kizsákmányolása ennél a korosztálynál fokozott veszély, amit a szoros kontroll is csak nehezen tud kiküszöbölni. Ilyen esetben egy jogilag fiatalkorúként kezelt 21 éves fiatal „túl felnőtt” lenne a 16 évesekhez képest. A 14-15 évesek egyrészt elenyésző számban vannak, másrészt túlzottan fiatalok lennének a megpróbáltatások elviselésére. 1999. júliusi adatok szerint jelenleg 309 16-18 éves fiatalkorút tart fogva a büntetés-végrehajtás, ebből 188 elítélt. Ezek közül 33-an emberölést, 134-en rablást, 89-en lopást, 53-an egyéb bűncselekményt követtek el. Hat hónapnál hosszabb, de két évnél rövidebb ítélettel 49-en rendelkeznek. Ugyan a csizmatábor átmeneti („félleg alternatív”) végrehajtási forma, véleményünk szerint nincs lehetőség arra, hogy a jogerős, fogházban vagy börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltéken kívül másokat is itt tartsanak fogva. Nem is lenne szerencsés, ha olyan esetekben, akiknél a bíróság eddig nem látta szükségesnek szabadságelvonással járó szankció kiszabását, illet al-kalmaznának.

Ha el akarjuk kerülni a fentebb jelzett kategorizációs problémát (jelesül, hogy adminisztratív alapadatok alapján történik a behelyezés) az érintett teljes populáció

pszichológiai-kriminológiai szűrése válik szükségessé. E kategorizációs eszköz (alkalmas kérdőív és teszten alapuló országos rendszer) kidolgozása alapfeltételnek tekintendő. A csizmatábor olyanok esetében lehet hasznos, akiknek antiszociális magatartása abból adódik, hogy (pszichés vagy szocializációs okokra visszavezethetően) nem képesek rendezett életvezetésre, bizonyos tekintély elfogadására, alkalmatlanok közös, szervezett tevékenységekre. A fogvatartottaknak csak egy része ilyen. Önmagában az a tény, hogy bűncselekményt követtek el, nem jelenti azt, hogy képtelenek integrálódni, szabályokat követni, legfeljebb annyit, hogy az általuk követett normák, közösségi (szubkulturális, családi stb.) szabályok nem vágnak egybe a Btk.-val. Az ilyen fiatalok esetében könnyen előfordulhat, hogy a csizmatábor katonás megpróbáltatásait egyfajta „Rambo-képzőnek” tekintik, amely tekintélyt, tapasztalatot jelent a későbbiekben. Elég arra gondolnunk, hogy az idegenlégiót, zsoldoscsapatokat megjártak, vagy akár honvédségi elitalakulatoknál szolgáltak milyen tekintélynek örvendenek bűnözői körökben. Ebben az esetben a megpróbáltatás önbizalomnövelő hatása – a bűnmegelőzés szempontjából – visszajára fordul. Jellegzetesen csizmatáborba való népesség a kábítószeres bűnözés alsó szintjén mozgó köre, akik maguk is fogyasztók, és a droggal jellemzően együttjáró életvezetési problémákkal küzdenek. E kör azonban még nem jelent meg az adott fiatalok népességben, noha az várható.

Előreláthatólag egy körülbelül ötvenfős intézet (katonai terminusokban körülbelül egy század, hatfős rajokkal) feltöltése lehetséges a jelenlegi állapot alapján, ha az ajánlott szakmai kategorizációs

szempontokat fenntartjuk. Amennyiben az alacsony létszám miatt kompromisszumot kell kötni, olyan, rablást elkövetetteket lehetne bevonni, akik esetében az elkövetésnél az erőszak kevésbé dominált. A létszámot szintén befolyásolja a behelyezés önkéntessége vagy kötelező jellege. A kötelező jelleg előnye, hogy stabilabban biztosítható a létszám. Ha külön végrehajtási fokozatként (és egyben büntetési nemként) kerül alkalmazásra, nem jelent gondot a fokozatok elkülönítése sem. Mivel nem a hagyományos börtön kiváltásaként alkalmazzuk, nem probléma a különböző ítélethosszak valamilyen kulcs szerinti átváltása. Elképzelhető, hogy a fogvatartottak mintegy lehetőségként kapják a csizmatábor, mint speciális napirenddel bíró enyhébb fokozatot, annak érdekében, hogy hamarabb szabaduljanak. Ha együttműködésük nem megfelelő, hátralevő idejüket büntetésenként, a bv. bíró határozata alapján, át lehet valamilyen kulcs szerint váltani hagyományos intézetben letöltendő szabadságvesztésre.

A kötelező jelleg hátránya: kevésbé valószínű, hogy a csizmatábor várt pedagógiai hatása érvényesül. Az is kétséges, hogy a táborra ítélték az amúgy hagyományos szabadságvesztésre ítélték létszámát csökkentenék-e (ami kívánatos lenne), vagy azokat hoznák be a rendszerbe, akikkel szemben jelenleg nem végrehajtandó szabadságelvonással járó szankciót alkalmaznak. Szintén problémát jelenthet, hogy a csizmatáborokban a fogvatartottakat a szabadságvesztésen túl más joghátrányok is óhatatlanul érik, ha nem, akkor nem jól működik a tábor. A drill lényege, hogy a delikvens akaratát, ellenállását megtöri, antiszociális értékeit, korábbi személyiségének egy részét „szétbombázzák”, hogy aztán ahelyett – szerencsés esetben – egy újat kezdjenek felépíteni. Ez

sehol nem működik másképp, mint a fiatalok önértékelésének megsértésével, lelki és fizikai sanyargatásával. Nem lehet olyan „bootcamp”-et találni, ahol az instruktorok nem kiabálnának polgári normák szerint minősíthetetlen hangnemben a fogvatartottakkal, tudatosítva bennük értéktelen bűnözői mivoltukat, és ne várnák ugyanezt a bentlakóktól. Vagy ne ismételnének amúgy értelmetlenül feladatokat addig, amíg az elítélt át nem érzi a rendszer totális hatalmát maga felett. Ez a csizmatábor célját, pedagógiai elképzeléseit tekintve igazolható, de a jelenlegi jogszabályok nem teszik lehetővé [1993. évi XXXI. törvény 3. cikk, valamint az 1979. évi 11. tvr. 21. § (1) bekezdés]. A kötelező jelleg esetében nem lehet arra hivatkozni, hogy mindezt a fogvatartott maga vállalta cserébe korábbi szabadulásáért.

Az önkéntes jelleg értelemszerűen elhelyezhető előjelű előnyökkel, illetve hátrányokkal jár. Így nem külön fokozatként működne, hanem speciális kezelési programként, amelynek kiállítását a fogvatartott egyfajta szerződésben vállalja, s amelynek elvégzéséért jutalomban a hátralevő időre vonatkozó feltételes kedvezményben részesül.

Az intézet

A csizmatáborban egy turnus hossza 90 nap lenne, esetleg a hosszabb ítéletek kiváltására két turnusnyi tartózkodást is ki lehetne szabni. Az intézet egy korábbi lakatanyában lehetne elhelyezhető, bár ilyen alacsony létszámra tervezett katonai objektum megszerzése problémát jelenthet. Alternatív megoldás lehet egy mezőgazdasági jellegű intézet elzárt részén kialakított körlet. Ez esetben a lakóhelyhez közeli elhelyezésnek (mint általában a speciális fogvatartotti csoportok esetében) másod-

lagos szempontnak kell lennie, hiszen a létszám több intézet kialakítását a közeljövőben aligha teszi lehetővé. Ez vállalható lehet (főleg önkéntes jelleg esetén), noha a fiataloknál a családi kapcsolattartás nehezítése komoly deficit. Nem köthető kompromisszum abban a tekintetben, hogy a csizmatáborok a többi fogvatartottól hermetikusan elzártnak kell lennie, és megfelelő sportlétesítményekkel, alakulótérrel, rohampályával stb. kell rendelkeznie. Az elhelyezés hagyományos katonai jelleggel, hálótermekben történik.

A programok tartalmi kialakítása a lehetséges helyszín adta lehetőségektől és a fogvatartotti állomány összetételétől nagyban függ. A jelenlegi trendeknek megfelelően kognitív viselkedési szemléletű életvezetési, társas készségeket fejlesztő, kábítószer-tanácsadó, munkaerőpiaci beilleszkedést segítő, kommunikációs és indulatkezelő tréningeket lehet javasolni. A szaktanfolyamok közül azok alkalmazhatók, amelyek beilleszthetők időben a rövid keretek közé.

A napirend vonatkozásában a napi 16 órák aktív tevékenység biztosítása legalább annyira alapvető, mint a fizikai megterhelés vagy a katonai jelleg. Nagy a veszélye annak, hogy a kevésbé forrásigényes napirendi pontok, mint az alaki foglalkozás, a külső és belső körlet karbantartása, a sportoltatás, mint jellemző időkitöltő alibitevékenységek, ellaposítják a programot, okafogyottá téve az egész intézményt. E tevékenységek intenzitása legfeljebb napi 2-3 órában biztosítható. Ez különösen problematikus, tudva azt, hogy jelenleg mennyire nem megoldott a fogvatartottak értelmes tevékenységgel való lefoglalása, speciális kezelési programok, az arra kiképző és ennek következtében kiképzett állomány hiánya, a külső programszolgáltatói háttér eseti jel-

lege. Az intézmény létrehozásának költségei nem annyira a fizikai környezet kialakításában, hanem ezen infrastruktúra megteremtésében fognak jelentkezni. Mint azt fentebb jeleztük, az utógondozás szervezése szintén lényeges eleme a csizmatábornak. A fiatalok pártfogói felügyeleti rendszerének alulfinanszírozottsága, működésének korlátai közismertek. Ez, sajnos, ugyanúgy külső hátráltató tényezőnek mutatkozik, mint a programszolgáltatói rendszer hiánya.

A hazai adaptáció további problémája a militáris jelleggel kapcsolatos. Ahol csizmatáborok működnek, ott a normál börtönök sokkal kevésbé építenek a személyi állomány és a fogvatartottak tekintélyelvű kapcsolatára, azokhoz képest a magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt két évtized normalizációs politikája ellenére is erősen militarizáltnak tűnhet. Valahol félúton a hagyományos börtön és a „bootcamp” között. Ezt a helyi hagyományokon szocializált szakma kevésbé érzékeli (sokkal inkább a korábbiakhoz képesti „lazulást”), de külföldi látogatók számára általában szembetűnő. Ebből a szempontból valószínű, hogy a kialakítandó csizmatábor és a hagyományos börtön közötti különbség nálunk kisebb lesz, mint a hasonló nyugati intézetknél.

A személyzet

A személyi állomány vonatkozásában (körülbelül ötvenfős intézetre számolva) a következő beosztásokkal lehet számolni. Parancsnok (1 fő tiszt), parancsnokhelyettes (2 fő, szolgálatvezető, kiképzési program-helyettes tiszt), 5-ször 3 rajparancsnok (tízfős, rajonként három felügyeletet ellátó, a napirendet, programokat koordináló zászlós, heti

munkarendben), pszichológus (1 fő), szociális munkás (1 fő), egészségügyi személyzet, ápoló (1 fő), külső őrzés (5 fő, technikai-műszaki őrzésrendszer üzemeltetése, figyelése, folyamatos munkarendben).

Egyéb funkciókat külső szerződéses munkaerővel lenne szerencsés megoldani (programszolgáltatók, orvos stb). Ilyen módon a személyi állomány túlnyomó része a rabokkal közvetlenül foglalkozna, egy dolgozóra körülbelül két fogvatartott jutna. A csizmatábor olyan kísérletre adna lehetőséget, amelyből kiderülne, hogy – külföldi példákat követve – a lehető legkisebb létszámú adminisztratív, hivatali, kiszolgálói állománnyal hogyan lehet megoldani szakmai feladatokat. Ezért is fontos lenne, hogy a csizmatábor ne a meglévő intézetek szervezeti felépítését, beosztási struktúráját kövesse.

Összefoglalva elmondható, hogy egy csizmatábor létesítése szakmailag merőben új lehetőségeket nyitna a fiatalok elítéltek gondosan körülhatárolandó csoportjának alternatív kezelésében. Hiba lenne azonban – csupán katonás, kemény, fegyelmező jellege miatt – csodákat várni tőle, az eddigi külföldi tapasztalatok erre messze nem nyújtanak alapot. Szintén lényeges, hogy a csizmatábor ne pusztá fegyelmező „lágerként” tekintsük, hanem komplex rehabilitációs eszközként, amelynek csak egy pedagógiai eleme a pszichés és fizikai megpróbáltatás, a katonai jelleg. Hazai viszonyaink között e komplex kezelési „technológia” kialakítása mind szakmailag, mind forrásokat tekintve komolyabb beruházást jelent, mint a tábor keretének (laktanya, kiképzők, katonai napirend stb.) létrehozása.

Huszár László

Felhasznált irodalom

1. **Altschuler, D. M., Ph. D., Armstrong, T. L., Ph. D.:** (1997). A Summary of Managing Aftercare Services for Delinquents. Office of Prevention, Texas Youth Commission. [On-line]. Available Internet: <http://darrel/kcc>.
2. **Banstetter, T.** (1997, April 6.): Boot Camps Fall Short. News-Journal Online [On-line]. Available Internet: <http://www.n-jcenter.com/reprise/bootcamp.html>
3. **Brewer, J. M.** (1998) North Texas Boot Camp Tries To Turn Young Offenders Around. <Herald Democrat. [On-line]. Available Internet="http://www.texnews, com/1998/texas/boot0202-html"><http://www.texnews.com/1998/texas/boot0202.html>
4. California Legislative Analyst ’s Office. (1996<i>). Annual Cost Per Participant Varies Widely Among Major Programs. <i>Cal Facts 1996, Part VI Program Trends – Part A<i>. [On-line]. Available Internet: „<http://www.lao.ca.gov/cf96f.html>”><http://www.lao.ca.gov/cf96f.html>
5. **Cowles, E. L., Ph. D., Castellano, T. C. Ph. D., Gransky, L. A., M. S.** (1995, July). National Institute of Justice. [On-line]. Available Internet: „<http://www.ncjrs.org/txtfiles/btcamp.txt>”><http://www.ncjrs.org/txtfiles/btcamp.txt>
6. Illinois Governor’s Office. (1997, February 11.) Governor Dedicates Youth; Boot Camp; at Murphysboro to Give Juvenile Offenders Discipline, Skills to Turn Their Lives Around<i>. [Press Release]. [On-line]. Available Internet: =”<http://www.state.il.us/Gov/govern/prelease/prmurph.htm>”><http://www.state.il.us/Gov/govern/prelease/prmurph.htm>
7. **Jacqueline, C.** (1998). Boot Camps. Tallahassee Democrat [On-line]. Available Internet: <aHREF=”<http://www.labridge.com/change-Links/BOOTCAMP.html>”><http://www.labridge.com/change-links/BOOTCAMP.html>
8. Koch Crime Commission. (1995, November). <http://www.kochcrime.com/bootcamp.htm>”Boot Camps: Mixed Reviews.
9. Little Hoover Commission. (1995. January). <i>Boot Camps: An Evolving Alternative to Traditional Prison. [On-line]. Available Internet: <http://www.bsa.ca.gov/lhcdir/128rp.htm>
10. National Institute of Justice. (1995, May). NIJ Survey of Probation and Parole Agency Directors. [On-line]. <http://www.ncjrs.org/txtfiles/ppa.txt>”><http://www.ncjrs.org/txtfiles/ppa.txt>
11. Department of Justice. Cited in Office of Justice Programs (1995). <i> Fiscal Year 1995 Corrections Boot Camp Initiative: Violent Offender Incarceration Grant Program. Program Guidelines and Application Information. [On-line]. Available Internet: <http://www.ncjrs.org/txtfiles/txt>
12. **Parent, D. G.** (1994). Boot Camps Failing to Achieve Goals. Overcrowded Times, 5. (4). Cited in Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. (1997).